

Велизар Недовић

Др ЕЈУП МУШОВИЋ НА ТЕМАМА О ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ НОВОГ ПАЗАРА

За скоро четврт века живота и рада у Новом Пазару, др Ејуп Мушовић је плодно спојио своје дужности грађанина и педагога са интересом и остварењима научног радника, марксистички опредељеног и неуморног истраживача подручја старог Раса и Новог Пазара.

Стари Рас и долина дуж тока Рашке будили су радозналост више генерација научника. Око данашњег Новог Пазара као да је историја наменила простор за одржавање споменика културе ранијих времена. Некада скрхане, начете временом и људском руком, ове споменике прошлост је остављала као изазове и подстицаје потомцима да се питају како је било и зашто је било — то што је било у овом крају. Зато Мушовић и сам истраживачки и радозналошћу узнемирен историчар, у првом броју Новопазарског зборника¹, у својству уредника, не без патетике, одлучности и опредељености научника, обраћа се јавности мишљењем „да је долина Рашке изузетно интересантна за археолошко-истраживачке радове, јер где се год удари ашовом археолога ту се наилази на знаменитости и свакако да у нашој Републици нема у том погледу интересантнијег и за археолошке радове захвалнијег подручја.“² То је била прилика да Мушовић, велики залубљеник у тајне и добра свог завичаја, она прошла и данашња, са поносом укаже да се искра радозналости за савремену верификацију култура прошлости краја, јавља и разгара управо у Новом Пазару. Наиме: „Скупштина општине Нови Пазар... има специјалан фонд за археолошка истраживања, што је, ако не једини, а оно сасвим редак случај у нашој Републици.“³ То је учинило Нови Пазар изузетним домаћином археолога, историчара, историчара уметности, антрополога, а Мушовића даровитим и неуморним посредником између науке, научника и своје средине. Трагање за смислом и истином, макар ова понекада припадала даљој прошлости, обрађивана је и осветљавана сјајем сазнања о овом крају, проширивали се културни хоризонти и боље разумевање данашњице.

¹ Новопазарски зборник, бр. 1, 1977, Нови Пазар.

² Новопазарски зборник, 1, 1977, Нови Пазар, стр. 3.

³ Новопазарски зборник, бр. 1, 1977, Нови Пазар, стр. 3.

Мушовић није желео да буде усамљеник над тајнама и загонеткама историје овог краја. Напротив, он је свом снагом своје уверљивости, подржан и схваћен од својих суграђана, бројних и инвентивних саговорника и саделатника из Новог Пазара, заједно са њима, побудио интерес наше културне јавности и многих институција за проблеме којима се бави, међу њима и оних са великим научним и стручним реңомеом, као што су: Археолошки институт из Београда, Катедра за археологију Филозофског факултета из Београда, Историјски и Војни музеји из Београда, Заводи за заштиту споменика културе СР Србије из Београда и Краљева.

ПОВЕЉА
ОКТОБРА

Године 1976. у Новом Пазару је одржан Симпозијум о Расу и споменицима у долини Рашке. Мушовић се заложно да реферате са овог Симпозијума, чији су аутори наши истакнути научници, добијемо преко Новопазарског зборника за нашу ширу јавност, да се окрепљење новим сазнањима прошири далеко изван слива бистре Рашке.

Однос према прошлом овде се испољио универзално. Ништа није издвајано, ни подвајано. Где год је прошлост кучнула неким трагом, неким знаком, изазвала је научнике, без обзира о ком је добу, о каквом ауторству и каквом стицају околности реч. Нарочито су бројни трагови материјалне културе старе Рашке, чиме није умањен интерес за друге културе, већ према величини трага и јачини изазова који су те културе оставиле. Ту је дошао до изражаја објективан, пре свега истраживачки, али по тематици недељив и широк научнички интерес друга Мушовића.

Други број Новопазарског зборника (1978), на првим страницама објављује рад Е. Мушовића: „Нови Пазар у прошлости“. И према овом раду Нови Пазар је историјски предочен као позорница непрестаног кретања, неусахлости социјалног врења у коме су људи прошлости учествовали на разне начине. Неко се уселавао, неко одселавао, неко ратовао а неко мир стварао. Предочена је изузетна историјска динамика социјалних струјања у овом крају. Мушовић се није отео жељи да каже како је социјализам почео и шта је донео: „У периоду социјалистичке изградње Нови Пазар... доживео је препород.“⁴ Становници Новог Пазара: „живе у братству и слози, као никада раније и ни једног момента њихово јединство није било ничим пољуљано у последњем периоду. Свесни своје прошлости из које су могли да извукну горка искуства, они виде своју будућност у заједништву и слози и у очувању основних тековина социјалистичке револуције — братства и јединства, пре свега.“⁵

И овај број Новопазарског зборника права је ревија погледа и опсежних тематских окупљања аутора из скоро свих наших република и покрајина, па и аутора ван наше земље. То је била нова потврда савременог и широког културно-историјског идентитета овог дивног града на Рашки.

У Новопазарском зборнику за 1979. годину поново је у оквиру проширивања тематике и интересовања за новопазарски крај, уз покушај да се даљем упознавању овог краја, дају уметничка и популаризаторска димензија, Е. Мушовић помогао прву линију обогаћивања Новопазарског зборника радом: „Новопазарски Јевреји“⁶ и другу са: „Неколико легенди из средњовековне Рашке“.⁷

⁴ Новопазарски зборник, бр. 2, 1978., Нови Пазар, стр. 13.

⁵ Новопазарски зборник, бр. 2, 1978., Нови Пазар, стр. 13.

⁶ Новопазарски зборник, бр. 3, 1979., Нови Пазар, стр. 23—38.

⁷ Новопазарски зборник, бр. 3, 1979., Нови Пазар, стр. 77—79.

За сада, последњи број⁸ Новопазарског зборника, даље је продубљивање сазнања о прошлости краја са прилогом Е. Мушовића: „Сјеничка нахија у XVI веку“.⁹ Овим бројем се улази и у нека савремена подручја односа и живота у Новом Пазару и његовој широј околини.

Е. Мушовић је у евидентној тематској разноврсности проучавања, ангажовано и на најбољи начин присутан у културном животу Новог Пазара. То учешће чини њега и Нови Пазар јаче присутним и у културном животу наше Републике. Цео крај израста у средину оја се активно и стваралачки односи према стварности. То је скоро импресивно изражено у историографији, археологији, урбанизму и архитектури, неким доменима уметности, чиме несумњиво постаје привлачна и провокативна средина ширих културних хоризоната и могућности.

NOVA
OK NOVA

Правци и оквири учешћа ове средине у нашем културном и друштвеном животу, ни изблиза, ни за Е. Мушовића, нису исцрпени доприносом покретању и излажењу алманаха — Новопазарски зборник, од 1977. године. Мушовић се као истраживач—научник потврђује и далеко ван граница свог завичаја. Зборник историјског музеја Србије објавио је његову веома документовану расправу: „Покрети Муслимана у новопазарском крају против реформи султана Махмуда II.“¹⁰

Карактеристично је за Мушовића, у овом и у другим радовима, да не занемарујући податке и документацију, не потцењујући ниједну врсту извора проучавања, не пропушта да се као историчар ангажује на трајно присутној проблематици вишенационалних и вишеконфесионалних средина. Осећајући изузетну одговорност за своју реч и мисао о прошлости, он се труди и бори, да ове људе зближавају, да их испуњавају надом и спремношћу за савлађивање разлика и тешкоћа, за уочавање и јаче обележававање нити које значе заједништво и братство. Он се залаже за употребу податка, чињенице, сазнања, на начин који људима помаже да живе боље и срећније. Зато и јесте изразит његов марксистички прилаз прошлости и настојање да се историјски, у социјалном медију новопазарског Санџака, што јаче оцртају класне појаве и разлике и да се мимоиђе неисторијско предимензионарање националних, верских и сл. разлика, што се по правилу улива у национализам и шовинизам.

Из текстова Е. Мушовића бива јасно да ће Срби, и други, живети добро ако то буду имали и сви други што са њима живе заједно, и обрнуто. Слободе, права, култура, начин живота су добра која људи треба да стичу и деле, не да их отимају једни другима.

Тематски је сличан претходном и Мушовићев рад: „Исламизација у Новопазарском санџаку.“¹¹ Аутор је и овом приликом јасно лоцирао један дуготрајан и значајан социјални процес са свим његовим друштвеним, економским, етничким и културним условљеностима. Тиме је са гледишта историјске конкретизације овог процеса допринео научно-историјском објашњењу појава како су се развијале у новопазарском Санџаку. Пред историјском истином аутор постиже разумевање, отклањајући производња тумачења, заблуде и уско националистичко загревање грађанских „патриота“ за објашњења која одговарају њиховим потребама. Овакав рад је итекако био потребан, има свој научно-историјски значај и идејно-полити-

⁸ Новопазарски зборник, бр. 4, 1980, Нови Пазар.

⁹ Новопазарски зборник, бр. 4, 1980, Нови Пазар, стр. 39—64.

¹⁰ Зборник историјског музеја Србије, бр. 13—14, 1977, Бгд., стр. 75—97.

¹¹ исто, стр. 105—114.

чко усмерење у смислу непристрасног и објективног разматрања процеса исламизације.

Године 1978. Мушовић се јавио са два нова прилога о прошлости Санџака. Једно шире питање: „Хајдучија и комите у Санџаку“¹² и друго, лоцирано на само средиште Санџака: „Новопазарски Роми и њихове карактеристике.“¹³ Оба рада су нова сведочења о животу људи на просторима немирног Санџака у коме ни шуме нису биле само за птице и дивљач, ни путеви слободни, ни градови срећна станишта.

Године 1979. у Титограду су Историјски записи објавили занимљив чланак Е. Мушовића о једном од најстаријих споменика културе нашег поднебља: „Петрова црква у Летопису попа Дукљанина.“¹⁴ И то је била прилика за Мушовића да читаоца заинтересује за нека питања једног давног времена, да појасни наводе из назначеног лепотиса, да прецизирајући неке околности локације овог споменика културе, учини извесне претпоставке јаснијим, не тражећи по сваку цену отклањање сваке дилеме.

Највиши домет у досадашњем стваралачком опусу Е. Мушовића, без сумње је, целовито и волуминозно дело: „Етнички процеси и етничка структура становништва Новог Пазара“¹⁵. Иако трајно, интересовање историчара за подручје Новог Пазара, остајало је на маргинама обрађивања других тема и подручја, а истраживачки захват није ишао даље од индикације и фрагмената о богатој прошлости подручја старе Рашке и данашњег Новог Пазара. Недовољност научничке концентрације на изучавање социјалних процеса овог краја, па и историјских и етничких процеса, Мушовић је уочио директно у свој непосредности средине у којој је радио и стварао. Другим присуством у тој средини, захваљујући својој високој радозналости, култури историчара и истраживача, овде је непрестано и упорно продирао у неисцрпљено богатство трагова и порука прошлости. Смисао таквој радозналости и труду нашао је у довођењу својих сазнања до краја, до извођења поука из те прошлости, до виђења њених рефлексија у свим доменима савременог живота, пре свих у богатом и шароликом етницитету Новог Пазара, делимично и његове околине. Тако он помаже својим суграђанима да успоставе активан однос према прошлости, да је критички валоризују и да, узимајући у обзир и познајући развојне околности те средине, у њој налазе мотиве за успешан рад и стваралаштво у различитим доменима друштвеног живота. Упоредо с тим настају мотиви за аутентичност и индивидуално стваралаштво, које је у овом граду оличено у високом степену делатне и изузетне ангажованости многих људи, нарочито хуманистичке и техничке интелигенције на извршавању задатака рада. Подршка средине тако даје смисао и омогућава логичан исход напора стваралаца у свим другим областима, а међу њима и др Ејупа Мушовића, који у таквом одазивању и признавању свога града,¹⁶ сигурни смо, налази највише осећање личне среће, зато што граду дарује своје највеће радне могућности и најбоље године свога стваралаштва.

¹² Симпозијум „Сеоски дани С. Вукосављевића“ VI, стр. 85—92, Пријепоље, 1978.

¹³ Гласник етнографског института САНУ, XXVII, Београд, стр. 107—112.

¹⁴ Историјски записи, година XXXII, LP, књига XLI, 1979, бр. 4, Титоград, стр. 97—102.

¹⁵ Етнографски институт САНУ, Београд, 1979, стр. 1—298 (Докторска дисертација).

¹⁶ Скупштина општине Нови Пазар доделила је Народном музеју, чији је директор др Ејуп Мушовић, Новембарску награду за 1981. годину за допринос развоју културе и науке у овој општини и шире.

Књига др Е. Мушковића, у првом делу, на педесетак страница, представља сводну научно-критичку анализу раније објављиваних радова, бројних аутора, о Новом Пазару. Та анализа је омогућила аутору да постави многа нова питања и хипотезе, да оспори нека гледишта ранијих аутора и да читаоцу да једну документовану, објашњену и у целину повезану интерпретацију објављиваних радова о новом граду на Рашки.

У тексту који потврђује критички смисао аутора да пре-зентира то што је неопходно омогућава се читаоцу кретање кроз даље развојне токове града. Са правом мером и довољношћу извршена је успешна историјско-научна интерпретација, уз нове податке и документа, развоја Новог Пазара од 1912. године и између два светска рата. Први део књиге и завршава са последњом окупацијом Новог Пазара и његовим развојем „у ери социјалистичке изградње.“

Други део књиге (стр. 51—125), представља јединствен резултат проучавања Ејупа Мушковића, конзистентан по композицији, развојно-историјски уређен систем анализа етничких структура и етничких процеса у становништву Новог Пазара и око њега. То је текст који се са изузетним интересовањем чита, јер је аутор пластично предочио историјске условљености и померања у саставу становништва овог краја, у коме је, по свему, било више социјалног и етничког врења него у многим другим крајевима наше земље.

„Посебан део... Извори и литература“, упућују на широк документалистичко-методолошки оквир ангажовања аутора и на свестраност његовог настојања да у циљу научно-историјске уверљивости и потпуности, подједнако интензивно употреби мемоарску грађу, архивалије, литературу. Пратећа научна апаратура, начин сигналирања извора, материји адекватан језик и стил, доказ су више о обиму рада и осећању одговорности аутора за своје научно дело.

Искрене су жеље и наде да ће веза град — наука и даље овде добро радити, да ће ствараоци из досадашњих резултата добити нове инспирације, да ће се све више афирмисати стваралаштво и његови носиоци, за бржи успон града у времену његова препорода — у социјализму како је написао и чему свесрдно тежи др Ејуп Мушковић.

ПОРГА
ОК ПОВРА